

Марія Ріпей

асистент кафедри мови ЗМІ,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
maria-kr@ukr.net

АСПЕКТИ НЕНОРМАТИВНОГО ВЖИВАННЯ ДІЄСЛІВ У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ТЕКСТАХ (на матеріалі одного номера всеукраїнської газети “День”)

© Ріпей Марія, 2020

Проблема якості мови газетних публікацій (як і мови ЗМІ загалом) є важливою й актуальною.

Проаналізовано один номер щоденної всеукраїнської газети “День”. Зосереджено увагу на написанні одних і тих самих дієслівних лексем у публікації, в одному абзаці чи навіть в одному реченні. Виокремлено випадки вживання дієслів “виступати”, “забезпечувати”, “займатися”, “заявляти”, “зберігатися”, “знаходитися”, “мати”, “проводити” у журналістських текстах; на підставі довідкової літератури з’ясовано їхнє значення. Зазначено, що відповідно до контексту, щоб уникнути повторення слів, замість дієслова “забезпечувати” доречно вживати “допомагати”, замість “виступати” – “бути”, замість “мати” – “бути”, замість “проводити” – “організовувати”, замість “зберігатися” – “міститися”, замість “заявляти” – “повідомляти”, “зазначати”, “казати”, “зауважувати”, “інформувати” тощо. Зауважено, що, оскільки основне значення дієслова “займатися” – “починати горіти, спалахувати”, неправильно писати “займатимуться класним керівництвом”, “займатися паперами” – варто вживати “працювати класними керівниками”, “грузнути у паперах” або “«сидіти» в паперах”. А оскільки дієслово “знаходитися” доречно вживати “тоді, коли є потреба щось шукати”, треба писати не “знаходилися в тісному зв’язку”, “знаходяться на належній висоті”, а “були в тісному зв’язку (або співпрацювали)”, “перебувати (або бути) на належній висоті”.

Акцентовано, що важливо перевіряти правильність вживання слів за словниками і довідниками, підбирати певні відповідники, уникати повторень.

Ключові слова: ненормативне вживання; повторення слова; дієслово; словники; публікація.

Mariia Ripei

DIFFERENT ASPECTS OF NON-NORMATIVE USE OF VERBS IN JOURNALISTIC MATERIALS (based on one issue of the Ukrainian national daily newspaper “The Day”)

The language quality in newspaper publications is an important and topical problem.

The article analyzes one issue of the Ukrainian national daily newspaper “The Day”. It focuses on the use of the same verb in one publication, paragraph or even one sentence. The article distinguishes some cases of usage in media materials of such verbs as “to play role” “to

provide” “to engage in” “to state” “to be sustained” “to be” “to have”, “to carry out”. Their meaning is explained on the basis of reference literature. According to context it notes the use of the verb “to help” instead of “to provide”, “to be” instead of “to play role”, “to be” instead of “to have”, “to organize” instead of “to carry out”, “to be contained” instead of “to be sustained”, “to inform” “to note” “to argue” “to declare” etc. instead of “to state”. The article notes the other cases of misspelling. Given that the main meaning of verb “to engage in” is “to work hard, eagerly”, the use of phrases “to do a good managing” and “to deal with papers” is wrong. It is recommended that the phrases “to be a good managers”, “to be occupied by papers” “to waste time among the papers” should be used instead. And given that the verb “to find something” appears in the contexts when “you need something to find”, it is advisable that the phrases “to be in good relationship (cooperate)” and “to be on a proper height” should be used in place of “to find yourself in goof relationship” and “to find yourself on a proper height”.

The article emphasizes the importance of checking the usage of the words in dictionaries and reference literature, as well as the choice of appropriate synonyms and avoidance of repetitions.

Key words: non-normative use; word repetition; verb; dictionaries; publication.

У сучасних друкованих ЗМІ підвищення рівня мовної грамотності набуває особливої актуальності. “Вибір потрібного слова, правильне його вживання – неодмінна ознака яскравого і виразного мовлення” [4, с. 28].

Постановка проблеми та її актуальність. Ще в 20-х роках ХХ ст. дослідники значну увагу зосереджували на правильності мови газети, зазначали, що “лексика, словниковий матеріал, що ним орудує наша преса, це саме те, що найбільше впадає кожному в око, що легко зауважити всякому” [2, с. 16]. У редакції “Пролетарської Правди” для співробітників, перекладачів і коректорів видано “Уваги” та мовні “Бюлетені”. Крім того, аналізували статті в газеті, зазначали помилки. Це дало змогу видавництву 1925 р. надрукувати невеличкого словника “Пролетарської Правди”, де було “використано весь матеріал попередньої праці та зібрано типові помилки” [2, с. 18].

Водночас акцентували на оперативності роботи журналіста, коли на пошук слова у певному контексті обмаль часу. Писали, що над науковою роботою можна працювати довго, переробляти, виправляти, щоби вийшло якомога краще, “а тут чоловік пише в газетній редакції і в його з під рук рвуть рукопис, щоб нести в друкарню! Ще чорнило не висохло до пуття, а вже його писання складають на друк! Тут ніколи добирати, що кращеньке, – чоловік кидає на папер те, що має в голові” [3].

Ставимо за мету на підставі довідкової літератури і власного редакторського досвіду проаналізувати правильність вживання дієслівних лексем у журналістських текстах.

Дослідження охоплюватиме три етапи:

- виокремлення випадків ненормативного вживання дієслів у журналістських текстах;
- з’ясування значень досліджуваних лексем на підставі довідкової літератури;
- подання відповідників правильного їх вживання.

Аналізований фактаж – один номер щоденної всеукраїнської газети “День”¹ (за 1 листопада 2019 р.).

Аналіз досліджень. На мовленнєвих неточностях акцентують у своїх працях Б. Антоненко-Давидович, І. Вихованець, М. Волощак, К. Городенська, П. Дудик, С. Єрмоленко, А. Капелюшний, А. Коваль, Н. Непийвода, О. Пономарів, О. Сербенська та ін.

¹ За даними дослідження “Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2019 р.”, яке провела соціологічна компанія InMind, це одне із найпопулярніших видань у рейтингу загальнонаціональних ЗМІ <https://detector.media/infospace/article/171769/2019-10-22-stavleniya-naseleniya-do-zmi-ta-spozhyvannya-riznykh-tipiv-media-u-2019-r>.

Дослідники зауважують, що медійні засоби “орієнтовані на масову аудиторію, на створення єдиного загальноетнічного комунікативного і культурного простору...”, що мова ЗМІ “хочемо ми того чи ні, стає еталонною, нормотворчим фактором, що впливає на формування норми сучасної літературної мови” [5, с. 101]. Зазначають, що будь-яка помилка підриває довіру до друкованого видання, “бо друкована продукція повинна насамперед популяризувати національну мову, а отже, дотримуватися її норм та підвищувати рівень мовної культури населення” [9, с. 47].

Виклад основного матеріалу. Читаючи журналістські тексти, зосередили увагу на вживанні одних і тих самих дієслів у публікації, в одному абзаці чи навіть в одному реченні. Зокрема, у матеріалі “Боротьба за зір” зазначено: “*Траст забезпечив зорові операції понад 104 000 людей, які страждають на трихіозу трахоми, і забезпечив майже 19 200 людей, які отримали лікування...*”.

Правильність вживання дієслова “забезпечувати” у першому випадку не викликає сумніву. Бо, як тлумачить “Словник української мови”, “забезпечувати” – це “...постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах... Створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось...” [7]. Онлайн-словник українських синонімів подає, зокрема, такі відповідники до слова “забезпечувати”: (потреби) задовольняти, (кого чим) постачати кому, (успіх) гарантувати, (фланги) захищати [6]. Однак, на нашу думку, в аналізованому реченні замість “забезпечив” доречно вжити “допоміг”. Вважаємо, що варто так писати: “*Траст допоміг зорові операції понад 104 000 людей, які страждають на трихіозу трахоми, і допоміг майже 19 200 людям [особам. – М. Р.] пройти лікування...*”.

У публікації “Гол у ворота правди” у двох послідовних реченнях подано: “*Бєлкіна виступить 6 листопада під час панельної дискусії про “відновлення довіри до “новин”. Організаторами форуму “за демократію” виступили Рада Європи, в партнерстві з міським керівництвом Страсбурга...*”.

Дієслово “виступати” у першому випадку наведено правильно. Бо, як зазначено у “Словнику української мови”, “виступати” – це “...говорити перед публікою, виголошувати доповідь, промову, робити заяву, інформацію і т. ін. (на зборах, конференції, мітингу і т. ін.)...” [7]. Онлайн-словник українських синонімів подає, що слово “виступати” має такі синоніми: “(з лави) виходити, (гордо) йти повагом, (з чого) випинатися, (на чім) показуватися, прозирати, (на вічу) промовляти, забирати голос...” [6]. Однак, на нашу думку, у другому випадку доречно вжити дієслівну зв’язку “бути”, завдяки якій речення стане чіткішим і виразнішим: “*Організатори форуму “за демократію” – Рада Європи...*”.

Що ж до вживання дієслова “мати” у двох послідовних реченнях (публікація “Роман Гринюк: “Держава й досі не знає, що з нами робити”) “*Маємо науковий парк, створений з метою комерціалізації наукових розробок наших науковців. Наші викладачі і студенти мають можливість пройти стажування за кордоном...*”, то, на наш погляд, у першому випадку його вжито доречно. Адже, відповідно до пояснення у “Словнику української мови”, це дієслово “уживається на означення того, що комусь належить що-небудь, є його власністю; володіти чимось, посідати щось. ...” [7]. А у другому випадку, щоб уникнути повторення і урізноманітнити контекст, варто замість “мають” написати “є”: “*У наших викладачів і студентів є можливість пройти стажування за кордоном...*”.

У публікації “Національна спілка художників України – це бренд, який знають у світі!” у двох послідовних реченнях вжито “проводимо”: “*Ми проводимо різноманітні всеукраїнські виставки... що стосується персональних вернісажів, то проводимо їх на комерційній основі”.*

Відповідно до тлумачення дієслова “проводити” у “Словнику української мови” (“...здійснювати, робити і т. ін. що-небудь...” [8, т. 8, с. 140]) у другому випадку цю лексему вжито правильно. Онлайн-словник українських синонімів подає, зокрема, такі відповідники до слова “проводити”: (кого) проводити, (куди) вести, провадити, (збори) відбувати, (межу) класти, (шлях) прокладати, (струм) пропускати, (облік) робити [2]. Однак вважаємо, що у першому випадку замість дієслова “проводимо” доречно вжити “організуємо”. Адже, як пояснює

“Словник української мови”, “організувати” – це “...здійснювати певні заходи громадського значення, розробляючи їх підготовку і проведення...” [8, т. 5, с. 740]. Варто так писати: “*Ми організуємо різноманітні всеукраїнські виставки...*”.

Також у двох послідовних реченнях цієї публікації читаємо: “*Підкреслю, що ні одну роботу членів НСХУ (з моменту розвалу СРСР) не продали, а вони зберігаються у наших фондах. Маємо творчо-виробничий комбінат “Художник” і саме там зберігаємо свої мистецькі скарби*”.

У “Словнику української мови” зазначено, що “зберігати” – це “оберігаючи, тримати цілим, не давати пропасти, зникнути...”, а “зберігатися” – “залишатися наявним, цілим, не пропадати, не зникати... Залишатися непошкодженим, не псуватися, не руйнуватися...” [7]. Щоб уникнути повторення, одне з цих дієслів треба замінити. Словник синонімів подає такі відповідники до слова “зберігати”: берегти, хоронити, (від руїни) оберігати, захищати, (традиції) не міняти, не порушувати, (від гниття) консервувати, (добро) не витратити [6]. Однак вважаємо, що у цьому випадку жодне з них не підходить. Синонімів до слова “зберігатися” цей словник не наводить. Вважаємо, що дієслово “зберігаються” варто замінити словами “містяться” або “є”: “*Підкреслю [Зауважу (або зазначу). – М. Р.], що ні одну [жодну. – М. Р.] роботу членів НСХУ (з моменту розвалу СРСР) не продали, вони містяться (або є) у наших фондах...*”.

У двох послідовних реченнях (у публікації “Як оцінити вчителя?”) читаємо: “... *Ганна Новосад заявила, що справді в бюджеті бракує коштів для вирішення проблеми вчительських прибутків. У освітянській профспілці заявили про акції протесту саме через питання заробітної плати*”. І у матеріалі “Той, хто припинив війну” зазначено “...*Абій Ахмед заявив про можливість повного відключення інтернету...*”, через кілька речень наведено “*Абій Ахмед заявив про готовність у разі потреби зібрати мільйонну армію для захисту греблі*”. А ще через декілька речень знову подано “заявив”: “*Путін під час зустрічі з Абією Ахмедом в Сочі заявив про списання 163 млн доларів боргу...*”.

Як пояснює “Словник української мови”, “заявляти” – це “повідомляти про що-небудь, звертатися до кого-небудь із викладом якихось відомостей, положень, думок” [7]. Словник синонімів подає, зокрема, такі відповідники до слова “заявляти”: твердити, стверджувати, висловлювати, (категорично) сказати як відрубати [6]. Щоб уникнути повторень, у першому випадку замість “заявила” варто написати “повідомила”. А у реченнях “...*заявив про можливість...*”, “...*заявив про готовність...*”, “...*заявив про списання... боргу...*” “заявив” доречно замінити дієсловами “зазначив”, “сказав”, “зауважив”, “повідомив”, “інформував” та ін.

У двох послідовних реченнях (у публікації “Як оцінити вчителя?”) читаємо: “*Мають бути окремі ставки кураторів, координаторів чи тьюторів, які фахово виконуватимуть роботу, тобто займатимуться класним керівництвом. Але їм треба дати можливість працювати та розвиватися, а не займатися паперами...*”.

У “Словнику української мови” вказано, що “займатися” – це “...робити, здійснювати що-небудь... вивчати що-небудь, оволодівати чимсь, присвячувати себе якому-небудь заняттю, якійсь справі...” [7]. Проте, як пише Б. Антоненко-Давидович у праці “Як ми говоримо”, “основне значення дієслова займатися – “починати горіти, спалахувати”... Є багато висловів, які можуть замінити дієслово займатися: жити з чогось або чимось... трудитися чимось... робити щось... ці вислови... цілком можуть замінити оті штучні конструкції з дієсловом займатися...” [1, с. 94]. На нашу думку, у вищенаведених реченнях замість дієслова “займатимуться” варто писати “працюватимуть”, а замість “не займатися паперами” – “не грузнути у паперах” або “не «сидіти» в паперах”: “*Мають бути окремі ставки кураторів, координаторів чи тьюторів, які фахово виконуватимуть роботу, тобто працюватимуть класними керівниками. Але їм треба дати можливість розвиватися, а не грузнути у паперах...*”.

У публікації “Той, хто припинив війну” наведено “*Якщо казати про видатних лікарів і учених госпіталю, що завжди знаходилися в тісному зв’язку з кафедрами Київського медичного*

інституту...”. А через кілька речень подано “знаходяться”: “...лікарі та середній і молодший медичний персонал знаходяться на належній фаховій висоті...”.

Як зазначає Б. Антоненко-Давидович, це дієслово в українській мові має вужчий семантичний діапазон, ніж у російській: “Дієслова знаходитись, знайтись кажуть тоді, коли є потреба щось шукати... Коли мовиться про місце перебування когось чи чогось або географічне становище, тоді треба шукати інших українських слів... “Моя квартира – на другому поверсі”... “Моя квартира міститься на другому поверсі”... “Діти цілий день перебувають у теплому, світлому приміщенні...” [1, с. 97]. Тож можна стверджувати, що у двох вищенаведених реченнях дієслово “знаходитись” вжито неправильно. Його варто замінити словами “бути” або “перебувати”: “Якщо казати про видатних лікарів і учених госпіталю, що завжди були в тісному зв’язку (або співпрацювали) з кафедрами Київського медичного інституту...”; “...лікарі та середній і молодший медичний персонал перебувають (або є) на належній фаховій висоті...”.

Висновки. Важливо перевіряти правильність вживання слів за словниками і довідниками, підбирати певні відповідники, уникати повторень.

Вважаємо, що виокремлення випадків неправильного написання привертає увагу до цих слів, аналіз довідкової літератури допомагає вирізнити їхнє значення, а подання правильних відповідників сприяє запам’ятовуванню прикладів їх нормативного вживання. Бо, як писав І. Франко, тільки “висказання слабих сторін в однім ділі може поправити автора на другий раз” [10].

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо [Електронний ресурс] / Б. Д. Антоненко-Давидович. К., 1970. Режим доступу: <http://shron1.chtyvo.org.ua>.
2. Гладкий М. Наша газетна мова [Електронний ресурс] / М. Гладкий. Х.: Держ. вид-во України, 1928. Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua>.
3. Грінченко Б. Тяжким шляхом. Про українську пресу [Електронний ресурс] / Б. Грінченко. К., 1906. Режим доступу: <https://zbruc.eu>.
4. Кравець Л. М. Стилістика української мови: практикум / Л. М. Кравець; за ред. Л. І. Мацько. К.: Вища шк., 2004. 199 с.
5. Нецименко Г. П. Динамика речового стандарту сучасної публічної вербальної комунікації: Проблеми. Тенденції розвитку // *Вопросы языкознания*. 2001. № 1. С. 101.
6. Онлайн-словник українських синонімів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://синоніми.укр>.
7. Словник української мови online. Т. 1–9 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://services.ulif.org.ua>.
8. Словник української мови: [в 11 т.] [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sum.in.ua>.
9. Супрун Л. В. Нормативність мовлення як складник мовної комунікації журналіста / Л. В. Супрун // *Наукові записки Інституту журналістики*. К., 2008. Т. 33. С. 47.
10. Франко І. Лист до В. Давидяка / І. Франко // *Збір. творів: [у 50 т.]*. К.: Наук. думка, 1986. Т. 48. С. 8.

References

1. Antonenko-Davydovych B. D. *Yak my hovorymo* [Elektronnyi resurs] / B. D. Antonenko-Davydovych. Kyiv, 1970. Rezhym dostupu: <http://shron1.chtyvo.org.ua> [in Ukrainian].
2. Hladkyi M. *Nasha hazetna mova* [Elektronnyi resurs] / M. Hladkyi. Kharkiv: Derzh. vyd-vo Ukrainy, 1928. Rezhym dostupu: <http://elib.nlu.org.ua> [in Ukrainian].
3. Hrinchenko B. *Tiazhkym shliakhom. Pro ukrainsku presu* [Elektronnyi resurs] / B. Hrinchenko. Kyiv, 1906. Rezhym dostupu: <https://zbruc.eu> [in Ukrainian].

4. Kravets L. M. *Stylistyka ukrainskoi movy: praktykum* / L. M. Kravets; za red. L. I. Matsko. Kyiv: Vyshcha shk., 2004. 199 p. [in Ukrainian].
5. Neschimenko G. P. *Dinamika rehovogo standarta sovremennoy publichnoy verbalnoy komunikatsii: Problemy. Tendentsii razvitiya* / G. P. Neschimenko // *Voprosyi yazykoznavniya*. 2001. No. 1. P. 101 [in Russian].
6. *Onlain-slovnyk ukrainskykh sinonimiv* [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://synonimy.ukr> [in Ukrainian].
7. *Slovnyk ukrainskoi movy online. T. 1–9* [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://services.ulif.org.ua> [in Ukrainian].
8. *Slovnyk ukrainskoi movy: [v 11 t.]* [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://sum.in.ua> [in Ukrainian].
9. Suprun L. V. *Normatyvnist movlennia yak skladnyk movnoi komunikatsii zhurnalista* / L. V. Suprun // *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*. Kyiv, 2008. T. 33. P. 47 [in Ukrainian].
10. Franko I. *Lyst do V. Davydiaka* / I. Franko // *Zibr. tvoriv: [u 50 t.]*. Kyiv: Nauk. dumka, 1986. T. 48. P. 8 [in Ukrainian].